

Rekonstrukcija događaja u sigurnoj zoni Ujedinjenih nacija, jula 1995.*

GENOCID NAD BOŠNJACIMA U SREBRENICI

Autor: Prof. dr Smail Čekić

Velikosrpski agresor je u i oko Srebrenice jula 1995, uz učešće srpskih kolaboracionističkih oružanih formacija iz Bosne i Hercegovine, u toku jedne sedmice na **hiljade zarobljenih Bošnjaka likvidirao i zatrpao u masovne grobnice; na stotine živih je zakopao; muškarce, žene i dječake je sakatio i klao; djecu ubijao pred očima majki; natjerao djeda da pojede džigericu svoga unuka; silovao žene i djevojke; deportovao oko 30.000 ljudi, uglavnom žene i djecu**, priredio scene dostojne Danteovog pakla. O tome postoje brojni dokazi, među kojima i masovne grobnice, koje je pokrila trava, a zvijeri raznijeli kosti plitko zakopanih ili na površini ostavljenih tijela. To su, prema ICTY-u **“scene iz pakla, napisane na najmračnijim stranicama ljudske historije”**.

Podrinje u cjelini (Bijeljina, Zvornik, Bratunac, Srebrenica, Vlasenica, Rogatica, Višegrad, Goražde, Čajniče i Foča) imalo je apsolutnu većinu bošnjačkog stanovništva. To je područje od **“ogromne strateške važnosti”** za velikosrpsku ideologiju, politiku i praksu. Stoga je, u skladu s formiranjem **“Velike Srbije”**, etnički čiste srpske države, **“eliminisanje reke Drine kao granice između srpskih država” jedan od strateških ciljeva srpskog naroda**. U skladu sa srpskim velikodržavnim projektom je bio i plan **“da će na području 50 km zapadno od rijeke Drine sve biti srpsko, čisto srpsko”**. Jedan od najprioritetnijih strateških ciljeva ekspanzije srpskog životnog prostora i jedno od najkoncentriranijih poprišta svakovrsnih zločina, uključujući i genocid, bilo je **Podrinje**. Kao takvo ono je aktuelno od međunarodnog priznanja Srbije na Berlinskom kongresu 1878, a zasnivalo se na Garašaninovoj postavci u “Načrtaniju”, iz 1844, da **“Srbija ne sme ostati mala”** i da se mora **“rasprostraniti”** . [\[1\]](#)

Već tada je Jovan Cvijić bio nezadovoljan što je Srbija **“opkoljena zemlja”** , a **“Srbi uhapšen narod”** . [\[2\]](#)

U vrijeme aneksione krize u Bosni Hercegovini 1908. Cvijić je formulirao prijedlog u pogledu Podrinja. Za saglasnost Srbije da Austrougarska monarhija anektira Bosnu i Hercegovinu Cvijić je predložio da se Srbiji ustupi Podrinje, odnosno koridor duž njene istočne granice dubine oko 50 km, sa 12 srezova i površinom preko 10.000 km². Zapadnu granicu Podrinja Cvijić približno poistovjećuje s razvođem rijeka Drine i Bosne. Imajući tu činjenicu u vidu, on je insistirao da se to učini **“iz prometnih razloga”**. Naime, južni dio “Koridora” duž puta Foča – Trebinje završavao se izlazom na Jadransko more u Sutorini, koja je bila dio Trebinjskog sreza. “Koridorom” bi Srbija dobila mnogo više. Njime bi

saveznica, Kraljevina Crna Gora, bila izolirana od Austro-Ugarske carevine, a Novopazarski sandžak izoliran od Bosne i Hercegovine. Objavljeni traktat Cvijić je još tada završio konstatacijom: **“Srpski se problem mora rešiti silom.”** ^[3]

Šest godina kasnije, na samom početku Prvog svjetskog rata, to je pokušala uraditi Vojska Kraljevine Srbije. Sredinom septembra 1914. srpske i crnogorske trupe (Užička i Sandžačka vojska) krenule su u ofanzivu preko Drine. Počinjeni zločini pojačali su otpor branilaca i ofanziva je 24. oktobra 1914. završena krahom i povlačenjem, pa je i po završetku rata granica Srbije i Bosne ostala na Drini. Kolaboracionistički režim Nedića, u Drugom svjetskom ratu, pokušao je granicu Bosne pomjeriti s Drine. Ni počinjeni genocid četničkog pokreta Draže Mihailovića nad Bošnjacima nije uspio promijeniti niti pomjeriti granicu na Drini, uprkos brojnim pokušajima da genocidom promijeni nacionalnu strukturu stanovništva.

Kontinuitet osvajačko-ekspanzionističke i genocidne politike i krvave prakse prema Bosni i Bošnjacima, nažalost, na djelu je prisutan i na kraju XX stoljeća, kada je velikosrpski agresor (Savezna republika Jugoslavija/Srbija i Crna Gora) pokrenuo oružanu agresiju, osvajački rat za teritorije, za “životni prostor“ (*lebensraum*), za otimanje tuđe zemlje, protiv Republike Bosne i Hercegovine. Oružana agresija protiv Republike Bosne i Hercegovine bitan je dio srpskog velikodržavnog nacističkog projekta i genocidnog plana - **ujedinjenje svih srpskih zemalja i srpskog naroda** i značajna odredba Miloševićeve državne politike, čijom je realizacijom najveći dio Republike Bosne i Hercegovine okupiran, ^[4]

a Bošnjaci, u cilju njihovog istrebljenja, masovno (i pojedinačno) ubijani, protjerivani, silovani, ranjavani, odvođeni u koncentracione logore i druga mjesta zatočenja, a njihova imovina, stambeni i drugi objekti pljačkani i uništavani. Njihovi vjerski i kulturni spomenici su uništavani, a vjerski službenici među prvima ubijani.

Genocid nad Bošnjacima u Srebrenici - sigurnoj zoni Ujedinjenih nacija po svojim je razmjerama paradigma stradanja Bosne i Bošnjaka. U Srebrenici - sigurnoj zoni Ujedinjenih nacija posebno je izražen karakter agresije na Bosnu i Hercegovinu. Agresija je bila perfidna, brutalna i - genocidna. Nigdje kao u tom kraju nije tako javno, čak uz prisustvo vojnika Ujedinjenih nacija (Holandski bataljon), izvršen genocid nad Bošnjacima. Velikosrpski agresor je **od aprila 1992. pa do jula 1995. preduzeo više masovnih i brutalnih ofanziva na tu slobodnu teritoriju**. U te ofanzive direktno su bile uključene **regularne jedinice srbijansko-crnogorske vojske, a posebno Užički korpus, te specijalci iz Niša, Beograda i drugih mjesta**, kao i brojne srpske oružane formacije iz Srbije (arkanovci, šešeljevci...), uključujući i srpske kolaboracioniste iz Bosne i Hercegovine. U tim ofanzivama na širem području srednjeg Podrinja agresor je ubio veliki broj civila, opljačkao i uništio njihovu imovinu, razorio i spalio vjerske i kulturne objekte i dr.

U proljeće i ljeto 1992. Jugoslavenska narodna armija/Vojska Jugoslavije je, u skladu s naredbama rukovodstva Velikosrpskog pokreta, zauzela veći dio Podrinja i gotovo sve

gradove u njemu i izvršila genocid i druge oblike zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava nad Bošnjacima. Približno jedna trećina bošnjačkog stanovništva (preko 100.000) održala se u nekoliko enklava (Goražde, Žepa, Srebrenica, te trougao Cerska – Kamenica – Konjević-Polje).

Početak 1993. "Vojska Republike Srpske" je, u sadejstvu s regularnim snagama Vojske Jugoslavije u ofanzivi zauzela Kamenicu, Cersku i Konjević-Polje i smanjila veličinu srebreničke enklave sa 900 na oko 150 km². Bošnjaci s obližnjih područja slili su se u grad Srebrenicu i njenu bližu okolinu, čime je broj stanovnika porastao na oko 60.000 ljudi. ^[5]

U tome je imao ulogu i general Philippe Marillon koji je sredinom marta 1993, došavši u Konjević Polje, Cersku i Kamenicu, sugerirao stanovništvu da ide prema Srebrenici. Gubitkom 90% sela izgubljena je svaka mogućnost prehrane, a grad Srebrenica je morao primiti na desetine hiljada novih stanovnika. Nakon toga, komandant Zaštitnih snaga Ujedinjenih nacija (u daljem tekstu : UNPROFOR) general Philippe Marillon, u martu je posjetio Srebrenicu, uvjerio se u užasne uvjete opsade (bez vode, struje, hrane, lijekova i drugih životnih potreba, koje su uskraćivale velikosrpske snage) i izjavio da su stanovnici pod zaštitom Ujedinjenih nacija i da ih neće napustiti.

Vijeće sigurnosti Ujedinjenih nacija je 16. aprila 1993, pozivajući se na Poglavlje VII Povelje Ujedinjenih nacija, donio Rezoluciju (br. 819) kojom je proglasio da **"sve strane i ostali postupaju prema Srebrenici i njenoj okolini kao prema 'sigurnoj zoni' Ujedinjenih nacija koja mora biti pošteđena svakog oružanog napada ili bilo kojeg neprijateljskog čina"**. Tim je dokumentom postavljen zahtjev da se **"odmah prekinu svi oružani napadi... na Srebrenicu i trenutno povlačenje iz područja oko Srebrenice"**. Generalni sekretar Ujedinjenih nacija Boutros Ghali je, poslije usvajanja Rezolucije 819 (1993), komandantu UNPROFOR-a, generalu Wahlgrenu, poslao Direktivu u kojoj ga je obavijestio da, po njegovom mišljenju, Rezolucija **"ne podrazumijeva obavezu vojnog angažovanja UNPROFOR-a u zaštiti sigurne zone"**. Ta je direktiva bila u suprotnosti s Rezolucijom 819, u kojoj ni na jednom mjestu nema ni spomena o tome da ona **"ne podrazumijeva obavezu vojnog angažovanja UNPROFOR-a u zaštiti sigurne zone"**. Međutim, sa tom direktivom nisu bile upoznate sve članice Vijeća sigurnosti. To je od Rezolucije o sigurnoj zoni načinilo najobičniju farsu. Uloga UNPROFOR-a je protumačena i usmjerena na pružanje humanitarne pomoći i to uz pristanak izvršilaca agresije, genocida i drugih oblika zločina. Stoga je Rezolucija Vijeća sigurnosti 819 (1993), kao i brojne druge, bila potpuna prevara od prvog dana.

Pa ipak, general Wahlgren, komandant UNPROFOR-a, suprotno Rezoluciji 819 Vijeća sigurnosti Ujedinjenih nacija, proglasio je potpunu demilitarizaciju grada (a ne enklave) i

prisilio generala Sefera Halilovića da 18. aprila 1993. s Ratkom Mladićem potpiše **Sporazum o demilitarizaciji Srebrenice**, odnosno sporazum o kapitulaciji. Taj sporazum zahtijevao je razoružavanje Bošnjaka.

I pored toga što je Srebrenica proglašena *sigurnom zonom Ujedinjenih nacija (UN safe area)*, sve vrijeme do zauzimanja tog kraja u julu 1995. protiv tamošnjeg, potpuno izoliranog bošnjačkog stanovništva, vođeni su specijalni oblici rata i genocidnog uništenja, kao što su: uskraćivanje vode, struje, ometanje i zabrana doturanja humanitarne pomoći, lijekova, energenata i svega onoga što je, u biološko-egzistencijalnom smislu, neophodno za preživljavanje. Takva situacija je, po *Konvenciji o sprečavanju i kažnjavanju zločina genocida*, jedan od elemenata genocida (**“nametanje grupi teških životnih uvjeta sračunatih na to da dovedu do njenog potpunog ili djelimičnog fizičkog uništenja”**. Velikosrpski agresor je Bošnjacima u kontinuitetu **“zagorčavao život”** i stalno brutalno kršio status “sigurne zone”, ispaljujući granate na Srebrenicu, pri čemu su mnogi civili ubijeni i ranjeni.

Radovan Karadžić, predsjednik paradržavne i kolaboracionističke tvorevine Republike Srpske, 8. marta 1995. je **“vrlo hitno”** izdao “DIREKTIVU ZA DALJA DEJSTVA OP. BR. 7” Vojsci Republike Srpske u vezi s njenom dugoročnom strategijom prema Srebrenici i Žepi, “sigurnim zonama” Ujedinjenih nacija, a u cilju **“definitivnog oslobađanja Podrinja”**, po kojoj je, između ostalog, trebalo **“svakodnevnim planskim i osmišljenim borbenim aktivnostima stvoriti uslove totalne nesigurnosti, nepodnošljivosti i besperspektivnosti daljeg opstanka i života mještana u Srebrenici i Žepi”**. U toj strategiji konkretno se navodi da “Vojska Republike Srpske” treba **“što pre izvršiti potpuno fizičko odvajanje Srebrenice od Žepe”** . [\[6\]](#)

Pogoršana od početka godine, sredinom 1995. humanitarna situacija za civile Bošnjake i vojno osoblje u enklavi postala je, kao što je i bilo predviđeno Karadžićevom direktivom od 8. marta 1995., katastrofalna. **Civili su umirali od gladi.**

Početkom jula 1995. Komanda Drinskog korpusa preduzela je neposredne pripreme za vojnu operaciju protiv sigurne zone Srebrenica. Operacija je nazvana **“Krivaja-’95”**. Ofanziva Oružanih snaga “Republike Srpske”, uz sadejstvo jedinica iz Savezne republike Jugoslavije, te dobrovoljaca iz Rusije i Grčke, na Srebrenicu “sigurnu zonu” Ujedinjenih nacija, započela je 6. jula 1995. Bošnjaci su od UNPROFOR-a tražili da im **“vрати оруђе, koje su predali kao dio sporazuma o demilitarizaciji od 1993”**. Međutim, taj je zahtjev odbijen, s obrazloženjem kako je **“UNPROFOR odgovoran za odbranu enklave, a ne oni”**.

Do večeri 9. jula "Vojska Republike Srpske" je prodrla četiri kilometra u dubinu enklave, zaustavivši se samo kilometar od grada Srebrenice.

Radovan Karadžić je 9. jula (u ranim večernjim satima), nakon što je završio razgovor o **"dešavanjima"** u Srebrenici s Momčilom Krajišnikom i Jovicom Stanišićem (iz Državne bezbjednosti Ministarstva unutrašnjih poslova Srbije) obznanio velikosrpske genocidne namjere o istrebljenju Bošnjaka. U razgovoru s Miroslavom Deronjićem i na njegovo pitanje **"Šta vi, Miroslave, mislite uraditi sa tim stanovništvom dole?"**, tj. u Srebrenici, sigurnoj zoni Ujedinjenih nacija, Karadžić je, pošto je Deronjić odgovorio kako **ni u snu** ne može pretpostaviti **"razvoj događaja prilikom ulaska u Srebrenicu"**, rekao: **"Miroslave, to sve treba pobiti ... Sve što stignete."**

Ujutro 10. jula situacija u samoj Srebrenici je bila napeta. Srpske snage za aktivna borbena djelovanja, **"posebno oko Srebrenice"**, izvršavale su **"borbene zadatke po planu"**, pri čemu su, pored ostalog, granatirale Srebrenicu, gdje je centar bio **"pun naroda"**, zatim bazu Ujedinjenih nacija u sjevernom dijelu grada, koja je bila puna izbjeglica, gdje je ranjeno nekoliko ljudi, kao i bolnicu, gdje se sklonilo 2.000 civila, pri čemu je ubijeno šestoro ljudi. Stanovnici su preplavili ulice grada i počeli bježati prema Potočarima, gdje se nalazila baza Ujedinjenih nacija. Pukovnik Karemans je slao hitne zahtjeve, tražeći hitnu zračnu podršku NATO-a. I pored stalnog "pogoršanja" situacije u "sigurnoj zoni" Ujedinjenih nacija, general Janvier ni 10. jula nije odobrio upotrebu bliske zračne podrške. Komandant Holandskog bataljona je u noći 10/11. jula 1995, na sastanku u Srebrenici, bošnjačko političko i vojno rukovodstvo obavijestio kako je velikosrpskom agresoru dat ultimatum da se povuče izvan sigurne zone Ujedinjenih nacija, te da se o ultimatumu mora izjasniti do 06,00 sati 11. jula. U slučaju da agresor ne prihvati ultimatum, uslijedili bi zračni udari masovnog karaktera po agresorskim ciljevima, **"a prostor od južnih prilaza gradu do Zelenog Jadra proglašen je 'zonom smrti' u kojoj će biti gađano sve što se kreće"**. Sugerirao je Bošnjacima da **"civilno stanovništvo bude što dalje od linije sukoba"** (od **"trenutne linije fronta i zauzeti skloništa u svojim kućama"**), a snagama odbrane je "preporučio" da napuste svoje položaje. Nakon toga, Komanda snaga odbrane Srebrenice donijela je odluku da obustavi planirani protivnapad u ranim jutarnjim satima, što je bilo tragično za odbranu enklave. Velikosrpske snage su to iskoristile i nastavile napredovanje prema gradu. "Vojska Republike Srpske" je 11. jula 1995. zauzela Srebrenicu, prvu sigurnu zonu Ujedinjenih nacija. U 14,07 sati postavljena je srpska zastava iznad pekare u južnom dijelu grada. Oko 14,30 sati četa "B" Holandskog bataljona napustila je bazu u Srebrenici. Zajedno s njom prema Potočarima krenulo je i stanovništvo, uključujući i izbjeglice koje su našle utočište u bazi čete "B". Do tada je više zahtjeva za zračnu podršku odbijeno na raznim nivoima u sistemu komandovanja Ujedinjenih nacija. General Janvier se, uprkos formalnom insistiranju da se prestane s gađanjem civilnog stanovništva i kršenjem sigurne

zone Ujedinjenih nacija, **“poštujući akcije”** koje je general Mladić preduzimaio **”u području Srebrenice”**, brinuo za komoditet 30 “zarobljenih” holandskih oficira. Holandski bataljon **“nije ispalo ni jedan jedini hitac u pravcu nadolazećih srpskih snaga”**. U 16,20 sati **“grad Srebrenicu su već preplavili Srbi”**. Oko 16,30 sati hiljade izbjeglica bježalo je prema Potočarima. Kasno poslijepodne generali Ratko Mladić, Milenko Živanović, Radislav Krstić i drugi oficiri Vojske Republike Srpske “trijumfalno” su prošetali praznim ulicama Srebrenice, a veliki broj (na hiljade) izbjeglica kretao se prema Potočarima, očajnički tražeći zaštitu od Holandskog bataljona. Na trgu u Srebrenici general Ratko Mladić je izjavio: **“Evo nas 11. jula 1995. godine u srpskoj Srebrenici. Uoči još jednog praznika srpskog poklanjamo srpskom narodu ovaj grad. Napokon je došao trenutak da se poslije bune protiv dahija Turcima osvetimo na ovom prostoru.”** Karadžić je lično (**“radi marketinga”, “treba mu to radi nekih stvari”**) naredio da se u Srebrenici, pored srpske, postavi i grčka zastava, čiji su pripadnici (tj. Grci), pored Rusa i drugih, učestvovali u napadu i zauzimanju Srebrenice.

Neposredno uoči i nakon zauzimanja Srebrenice, “sigurne zone” Ujedinjenih nacija, civilno stanovništvo je u panici i općem haosu bježalo prema Potočarima, tražeći očekivanu zaštitu i spas unutar i oko baze Ujedinjenih nacija. Do večeri 11. jula 1995. u Potočarima se okupilo između 20.000 i 25.000 izbjeglih, većinom žena, djece, staraca i vojno nesposobnih muškaraca.

Nekoliko hiljada nahrupilo je u bazu Ujedinjenih nacija kroz ulaz koji im je otvoren presijecanjem ograde, tražeći sklonište u skladištima, dok su se ostali zadržali oko baze - u halama fabrika i poljima. Među ženama i djecom bilo je i 1.000 - 2.000 muškaraca. Niko od njih nije imao oružje.

Uvjeti u Potočarima bili su užasni. Nije bilo vode, hrane, ni lijekova, niti sanitarnih čvorova, a julske vrućine bile su nesnosne. Situacija je bila haotična. Gladni i žedni ljudi bili su tijesno zbijeni, uspaničeni i prestravljeni. Snajperisti su ih gađali i palili kuće, što je još više povećavalo strah i paniku kod ljudi, koji su bili užasnuti.

Tokom prijepodneva 12. jula 1995. u Potočarima se, u pratnji visokih oficira Glavnog štaba “Vojske Republike Srpske” i televizijskih ekipa koje su ga snimale kako djeci dijeli slatkiše, pojavio general Ratko Mladić, lažno uvjeravajući okupljeni narod da im se neće ništa desiti.

Srpske vojne i policijske snage, uključujući **i jedinice iz Srbije i “Republike Srpske Krajine”**, su 12. i 13. jula 1995, po kratkom postupku, na raznim mjestima oko baze

Ujedinjenih nacija u Potočarima **likvidirale** brojne muškarce bošnjačke nacionalnosti, pa čak i određene žene.

Teror je povećan u toku noći. Krici, zapomaganje, jauci, plotuni i drugi zastrašujući zvuci čuli su se tokom cijele noći. Vojnici su izvlačili i odvodili ljude iz mase.

Narednog dana, izjutra 13. jula 1995. neke izbjeglice, koje su tražile vodu, naišle su na hrpe tijela kod obližnjeg potoka, gdje se nalazila ogromna masa zaklanih ljudi (po nekim svjedocima - preko 300), među kojima je bilo i žena (**“bili su sa odsječenim glavama i nisu imali uopšte glava na svojim vratovima”**).

“Vojska Republike Srpske” je u toku 12. i 13. jula 1995. organizirano i planski vršila **deportaciju** žena, djece i staraca iz Potočara prema Kladnju. Oko podne 12. jula 1995, prema utvrđenom planu, brojni autobusi i kamioni, uključujući i **vozila iz Srbije**, počeli su stizati u Potočare, kako bi izvršili deportaciju žena, djece i staraca.

Ukrcavanje u autobuse izvršeno je u prisustvu i pod kontrolom pripadnika Vojske i specijalnih jedinica policije “Republike Srpske” i uz pomoć pripadnika Holandskog bataljona.

U Potočarima je 12. i 13. jula 1995. najdramatičnije bilo sistematsko **odvajanje i razdvajanje muškaraca i dječaka** od žena i djece. Od jutra 12. jula velikosrpske snage su, u prisustvu i po naređenju Ratka Mladića, i uz učešće policajaca s psima, odabirale i izdvajale muškarce i djecu od ostalih izbjeglica i odvodile, pritvarale i držale ih na zasebnim mjestima u i oko Potočara. Pri tome su, na jednoj strani, žene i djeca plakali i vrištali, posebno djeca koja su gledala kako im odvođe očeve, a na drugoj se čuli jauci, urlanje, zapomaganje, pucnji. To je trajalo cijelu noć 12. jula 1995. Izdvojene su odvodili na jednu lokaciju ispred Fabrike cinka i zatim ih iste večeri kamionima odvozili na druga mjesta zatočenja. Kada su izbjeglice počeli ukrcavati u autobuse, srpski vojnici i policajci sistematski su izdvajali muškarce koji su se u gužvi pokušavali ukrcati, oduzimajući im ličnu imovinu (lične dokumente i dragocjenosti). Te su ljude odvodili i u zgradu poznatu kao “Bijela kuća” (u neposrednoj blizini baze Ujedinjenih nacija), gdje su ih prisiljavali da prije ulaska, na velikoj hrpi ispred zgrade, ostave svoje stvari, uključujući novac i lične karte, koje su oduzimate i kasnije spaljene. Svi izdvojeni muškarci držani su u krajnje nepovoljnim i užasnim uvjetima, pri čemu su neki zlostavljani i ubijani. Među njima je bilo dosta dječaka. Razdvajanje je nastavljeno i za vrijeme ukrcavanja u vozila i u toku deportacije.

Najveći broj odvojenih Bošnjaka u Potočarima (**preko 1.000**) počevši od poslijepodneva 12. i tokom cijelog 13. jula 1995, ukrcavan je u zasebna vozila i iz Potočara odvezen na **mjesta zatočenja** u Bratuncu, gdje su dovođeni i zarobljenici iz zbjega (“kolone”), a odatle odvođeni na mjesta likvidacije.

Potpuna deportacija civila Bošnjaka iz Potočara završena je uvečer 13. jula 1995. do 20:00 sati. Tada su oficiri Holandskog bataljona naredili izbjeglicama da napuste njihovu bazu. Jedan broj stanovnika Srebrenice, “sigurne zone” Ujedinjenih nacija (između 10.000 i 15.000), bježeći iz enklave, nakon zauzimanja Srebrenice, okupio se uvečer 11. jula 1995. u Šušnjarima, tražeći spas prema slobodnoj teritoriji. Oko jedne trećine muškaraca bili su pripadnici 28. divizije, od kojih većina nije bila naoružana. Ostali su bili civili, među kojima žene i djeca. Krenuli su **u zbjeg**, u velikoj koloni kroz šumu u pravcu Tuzle. Velikosrpske snage su 12. jula nastavile s **vojnou operacijom po planu**. Vojska i Ministarstvo unutrašnjih poslova “Republike Srpske” su iz raznih pravaca granatirali izbjegličku kolonu. Artiljerija je od samog polaska kolone djelovala sa više lokaliteta, oruđima i borbenim sistemima velikih kalibara. U 10,00 sati, nakon što je zbjeg upao u zasjedu, dejstvovano je i iz minobacača. Od granatiranja je na prostoru lokaliteta **Hajdučko groblje**, u podnožju Bokčin potoka, bilo više ranjenih i mrtvih. Samo na jednoj njivi ubijeno je oko 100 ljudi.

Snage Vojske i Ministarstva unutrašnjih poslova “Republike Srpske” su u poslijepodnevnom i ranim večernjim satima na području **Ravnog Buljima** zarobile veći broj ljudi sa začelja kolone. Vojska i policija “Republike Srpske” koristile su razne načine (postavljanje zasjeda, pozivanje ljudi iz šume na predaju, itd.), uključujući i ukradene uniforme i vozila Ujedinjenih nacija i Crvenog krsta kako bi uhvatili u zamku i obmanuli izbjegličku kolonu, uz obećanje da će im štititi živote, zatim da će biti prebačeni u Tuzlu i da im garantiraju sigurnost, te da su UNPROFOR i Crveni krst zaduženi za njihovo prebacivanje za Tuzlu. **Broj zarobljenih je 12. jula iznosio oko 1.000 osoba.**

Sve jedinice Drinskog korpusa su 12. jula i preduzimale **“sve mjere u cilju sprečavanja iznenađenja, angažovanja jedinica na izvršenju zadatka ‘KRIVAJA-‘95’”**, planski izvršavajući **“sve borbene zadatke”**. **Na procijenjenim pravcima** jedinice Vojske i Ministarstva unutrašnjih poslova “Republike Srpske” **organizirale su zasjedna dejstva u cilju uništenja Bošnjaka koji se nisu predali i koji se pokušavaju izvući “sa ženama i djecom prema Ravnom Buljimu i Konjević-Polju”**, gdje su naišli **“na minsko polje”**. U jutarnjim satima 13. jula na širem području Pobuđa (u šumi oko Konjević-Polja), između putne komunikacije **Bratunac – Konjević-Polje – Nova Kasaba**, blokirano je oko **8.000 ljudi**, čiju su likvidaciju planirali Vojska i policija “Republike Srpske”.

Najveće grupe muškaraca i dječaka iz zbjega zarobile su jedinice Vojske i Ministarstva unutrašnjih poslova "Republike Srpske" 13. jula na cesti Bratunac – Konjević Polje - Milići, pri čemu su Vojska i pripadnici Ministarstva unutrašnjih poslova "Republike Srpske" megafonima pozivali na predaju, uz obećanje da će postupiti s njima u skladu sa Ženevskim konvencijama. U toku dana samo je do 17,30 sati **zarobljeno najmanje 6.000 muškaraca**, koji su raspoređeni na nekoliko lokacija. Najveći broj zarobljenih odvođen je na sabirna mjesta u **Novoj Kasabi**, gdje je zatočeno između 1.500-3.000 ljudi, i u **Sandićima** na jednoj poljani, gdje je bilo zatočeno između 1.000 i 4.000 ljudi. Kontrolirajući operaciju zarobljavanja i dajući podršku svojim podređenim da istraju na tom zadatku, general Ratko Mladić je obmanuo zarobljenike u oba mjesta, rekavši da im se ništa neće dogoditi, nego da će ih razmijeniti kao ratne zarobljenike, te da su njihove porodice već prebačene u Tuzlu.

Jedan broj zarobljenih kod Nove Kasabe i Konjević Polja je ujutro 13. jula 1995. ubijen na obali rijeke **Jadar**.

Istog dana u ranim poslijepodnevnim satima (oko 16,00) vojnici i/ili policija "Republike Srpske" su sa tri autobusa dovezla grupu zarobljenih Bošnjaka i strijeljala u Cerskoj. Najmanje je strijeljano 149 osoba, starosne dobi od 14 do 50 godina, od čega je 147 nosilo civilnu odjeću. Većem broju žrtava ruke su bile vezane iza leđa ligaturama napravljenim od žice.

Nekoliko desetina zarobljenih na putnoj komunikaciji Kravica – Milići (Konjević- Polje, Pervani, Lolići...) ubijeno je na licu mjesta.

Jedan broj zarobljenih u Konjević-Polju, uključujući i dječake, odveden je na Jahorinu i Trnovo, gdje su ih kasnije likvidirale specijalne jedinice Ministarstva unutrašnjih poslova **Republike Srbije**, što je snimljeno TV kamerom.

Kasno poslijepodne 13. jula 1995. između 1.000 i 1.500 zarobljenih u Sandićima odvedeno je u **Kravicu** i natjerano da uđu u skladište Osnovne organizacije kooperanata "Kravica" (zemljoradnička zadruga), gdje je izvršen veliki masakr. Oko 18 sati svi su likvidirani (zolja, ručnim bacačima, ručnim bombama i puščanim mecima).

Vojska i Ministarstvo unutrašnjih poslova "Republike Srpske", te druge oružane jedinice, uključujući i iz Srbije i "Republike srpska krajina", u periodu od oko 22,00 sata 12. do približno 15. jula, a posebno 13. jula, prema dobro osmišljenom i razrađenom planu o

izdvajanju, privremenom zatočenju (u Bratuncu) i organiziranoj i sistematskoj likvidaciji zarobljenih, na više različitih lokacija u Bratuncu po kratkom postupku likvidirali su mnoge zarobljenike, koji su, na **hiljadama**, privremeno zatočeni na više različitih lokacija u Bratuncu i njegovoj okolini. U Bratunac su, prema naređenju vojnog rukovodstva “Republike Srpske”, dovoženi brojni zarobljenici. Taj je grad 13. jula bio prepun zarobljenika koje su dovozili sa ceste Bratunac – Milići. Zarobljenici su odvođeni na stadion, u škole, Vojni zatvor, policiju, hangar, garaže i druge objekte, zatim su držani u vozilima (autobusi i kamioni) parkiranim u centru grada i uz cestu, za koje su svi znali, posebno građani Bratunca. Zatočnici u Bratuncu teško su zlostavljani i premlaćivani, pri čemu su se čuli jauci muškaraca, koji su izvođeni napolje i likvidirani. Nisu gotovo uopće dobijali ni hranu niti vodu.

Mnogi zarobljenici likvidirani su u Bratuncu u školi “Vuk Karadžić”, kao i na drugim mjestima na putu Kravica – Milići, uključujući i Konjević-Polje, gdje su vršena zarobljavanja i likvidacije. U Bratunac je rano 13. jula s grupom vojnika stigao pukovnik Ljubomir Beara, s naredbom da se **ubiju zarobljenici (s naređenjem “s vrha, naredbe od vrha da ubijem zarobljenike”)**.

U kasnim večernjim satima 13. jula 1995. otpočeo je, prema instrukcijama Radovana Karadžića **i naređenju generala Mladića da se zarobljenici odvedu u Zvornik i strijeljaju**, proces odvođenja zarobljenika na područje Zvornika. Te je večeri i tokom noći 13. i 14. jula 1995. iz Bratunca i okoline prevezeno (sa oko 30 autobusa) oko 2.000-2.500 muškaraca, izdvojenih u Potočarima i zarobljenih iz zbjega u pokušaju bjekstva iz srebreničke enklave, u salu **osnovne škole u Grbavcima (kod Orahovca)** i u drugim školama, gdje je jedan broj strijeljan iza škole na poljani, a drugi je prebačen na drugu lokaciju i likvidiran. U ranim poslijepodnevnim satima 14. jula 1995. pripadnici “Vojske Republike Srpske” su muškarcima iz škole u Grbavcima, kojih je, po nekim procjenama, bilo oko 1.000, stavili poveze na oči, ukrcali u kamione i odveli na jedno obližnje polje (stratište) kod Orahovca, naredili im da siđu s kamiona i po prijekom ih postupku likvidirali automatskim oružjem. Svima su prethodno povezane oči. Egzekuciju je lično nadgledao general Ratko Mladić. Ubijeni su odmah (14. i 15. jula) zatrpani u masovne grobnice.

Pripadnici Vojske i/ili Ministarstva unutrašnjih poslova “Republike Srpske” su 14. jula (poslijepodne) između 1.500-2.000 zarobljenika s mjesta zatočenja u Bratuncu i okolini prevezli u **Petkovce** i zatočili u sali **osnovne škole**, gdje su ih udarali, tukli, zlostavljali i pucali u njih iz automatskog oružja. Zarobljenicima su žicom vezali ruke na leđima, natjerali ih da izuju cipele i u noći 14. jula, te u ranim jutarnjim satima 15. jula, kamionima ih prevozili do jednog mjesta kod **Brane kod Petkovaca**, gdje je već bilo puno mrtvih, koji su ležali licem prema zemlji, ruku vezanih na leđima. Okupili su ih ispod

brane i po prijekom postupku likvidirali automatskim oružjem u grupama 5-10 ljudi. Ujutro 15. jula 1995. pripadnici "Vojske Republike Srpske" pomoću rovokopača i druge teške mehanizacije pokopavali su žrtve dok su likvidacije i dalje vršene.

U Beogradu je, 15. jula 1995, u vrijeme dok su velikosrpski agresor i njegovi kolaboracionisti izvodili operaciju likvidacije zarobljenika, kod Slobodana Miloševića održan **tajni sastanak**, na kome su prisustvovali: Carl Bildt (mirovni predstavnik Evropske unije), Thorwald Stoltenberg (predstavnik Ujedinjenih nacija u Međunarodnoj konferenciji), Jasushi Akashi (specijalni predstavnik Generalnog sekretara Ujedinjenih nacija) i Rupert Smith (komandant snaga Ujedinjenih nacija u Bosni i Hercegovini). Na sastanku je, za zahtjev Bildta, bio i general Mladić, koji je rukovodio i komandovao zauzimanjem Srebrenice i genocidom nad Bošnjacima. Nažalost, nijednog od prisutnih nisu interesirali zarobljeni Bošnjaci.

U zoni odgovornosti 1. Zvorničke brigade 14. i 15. jula 1995. vođena je, prema **planu "da se pobiju zarobljenici", operacija ubijanja zarobljenika**. Pri tome je bilo **"ogromnih problema sa ukopavanjem strijeljanih i sa čuvanjem zatvorenika koje tek treba strijeljati"**.

Šesnaestog jula 1995, na **Vojnoj ekonomiji Branjevo** je, prema utvrđenom obrascu, ubijeno oko 1.200 zatočenika, koji su 14. jula 1995. odvezeni u Pilicu, nakon čega su ih prozvali da izađu iz škole, ukrkali u autobuse ruku vezanih na leđima i odvezli na Vojnu ekonomiju Branjevo, gdje su ih postrojavali u grupama od deset i likvidirali. Poslije toga rovokopač je pokupio leševe.

Istoga je dana (oko 15 sati) izvršena još jedna likvidacija zarobljenih. Tada su pripadnici Bratunačke brigade, zajedno s drugim pripadnicima Vojske i Ministarstva za unutrašnje poslove "Republike Srpske", u zgradi **Doma kulture u Pilici** po prijekom postupku automatskim oružjem likvidirali oko 500 ljudi. Sljedećeg dana su pripadnici Zvorničke brigade pokupili leševe žrtava, prevezli ih na Vojnu ekonomiju Branjevo i pokopali u masovnu grobnicu.

Također, oko 16. jula 1995. "Vojska Republike Srpske" je likvidirala više stotina zarobljenih (oko 500) na osami u blizini **Kozluka** i pokopala ih u obližnju masovnu grobnicu.

Brojne jedinice Vojske i policije "Republike Srpske" su tokom jula i augusta 1995, kao i kasnije, vršile **"pretrese terena i zasednim dejstvima"** sprečavale **"prolaz muslimana iz bivše enklave Srebrenica prema Tuzli i Kladnju"**, pri čemu su mnogi Bošnjaci zarobljeni i sistematski na licu mjesta likvidirani.

Manje grupe Bošnjaka su danima i mjesecima lutale po šumama, pokušavajući se probiti do Tuzle (posljednja grupa je u Tuzlu stigla 16. aprila 1996).

Vojna policija je **23. jula 1995**, po naređenju generala Mladića, likvidirala jedan broj ranjenika iz Srebrenice, koji je liječen u Zvorniku.

Oružane snage “Republike Srpske” su, u sadejstvu s jedinicama iz Srbije i “Republike srpska krajina”, te stranim plaćenicima, a u skladu s velikosrpskom ideologijom, politikom i praksom, **deportirale “sve muslimanske žene i djecu”** iz Potočara i na hiljade muškaraca i dječaka, koji su, nakon zauzimanja Srebrenice, sigurne zone Ujedinjenih nacija, pokušali pobjeći, **zarobile, zatočile i likvidirale, te zatrpale** u masovne grobnice na skrovitim mjestima.

U bezočnoj **“operaciji ubijanja”**, uglavnom za četiri dana, s namjerom i prema tačno utvrđenom obrascu, likvidirano je preko 8.000 zarobljenih Bošnjaka radi njihove etničke i vjerske pripadnosti i što su živjeli na teritoriji na koju je velikosrpski agresor, sa svojim kolaboracionistima, planirao da se proširi. Tri generacije muškaraca su istrijebljene. To je najveći pojedinačni i u kratkom vremenu izvršeni masakr i totalni progon ljudi u Evropi nakon Drugog svjetskog rata.

Zauzimanje Srebrenice, deportacija civila iz Potočara i operacija zarobljavanja, zatočenja i likvidacije Bošnjaka su genocidni akti unaprijed isplanirani, dobro osmišljeni, efikasno organizirani i širokog obima, naređeni s nadležnih političkih i vojnih mjesta, te izvršeni planski, sistematski i organizirano.

Broj ubijenih i kratkoća vremena likvidacije govori da je u pripremi i izvršenju zločina učestvovalo veoma mnogo organiziranih i discipliniranih izvršilaca, zapravo cijeli **politički, upravni, policijski i vojni potencijal** velikosrpskih snaga. Ideološki i politički nosilac genocida bio je velikosrpski režim Slobodana Miloševića, a glavni izvršioци: Vojska (Savezne Republike) Jugoslavije, Ministarstvo unutrašnjih poslova Republike Srbije, Srpska demokratska stranka Bosne i Hercegovine, Vlada “Republike Srpske”, Vojska “Republike Srpske” i Ministarstvo unutrašnjih poslova “Republike Srpske”.

Izvršilac zločina preduzeo je sve mjere, uključujući sistematsko prekopavanje, premještanje i ponovno zatrpavanje tijela žrtava, kako bi prikrio genocid i onemogućio sprovođenje pravde, čime je nad likvidiranim ponovo izvršen još jedan sistematski oblik zločina, do sada na takav način nepoznat historiji. To govori i o tome kako su njegovi počinioci bili svjesni zločinačkog karaktera svojih postupaka i otklanja svaku sumnju u

njihovu subjektivnu krivicu, odnosno u postojanje čvrste namjere kod izvršenja ovog najtežeg oblika zločina.

U i oko Srebrenice jula 1995. počinjen je masovni zločin nad Bošnjacima islamske vjere. Taj zločin je djelo genocida nad muslimanima. Širina područja izvršenja zločina, brzina likvidacije više hiljada ljudi, veličina područja na kojem su zakopavani leševi i višestruko izmještanje posmrtnih ostataka ubijenih, te broj ljudi koji je nužno učestvovao u izvršenju i prikrivanju zločina, apsolutno pokazuje da su zločini bili poznati velikom broju ljudi i da su uporno sakrivani. Genocid nad Bošnjacima sigurne zone Ujedinjenih nacija Srebrenica počinjen pred očima svjetske javnosti i uz nesumnjivu asistenciju i zločinačku pasivnost snaga Ujedinjenih nacija, koje su bile dužne zaštititi stanovništvo te zone, dio je neposrednih priprema Dejtona u tradicionalnom maniru stavljanja pred svršen čin, radi osiguranja za Srbiju strateški važnog graničnog pojasa. Taj zločin samo je vrh ledenog brijega zločina izvršavanih u kontinuitetu četiri godine na gotovo tri četvrtine državne teritorije Bosne i Hercegovine.

Fussnote:

• *Navedni problem je proučavan na osnovu brojnih relevantnih izvora različite provijencije, koji se čuvaju u Arhivu **INSTITUTA ZA ISTRAŽIVANJE ZLOČINA PROTIV ČOVJEČNOSTI I MEĐUNARODNOG PRAVA UNIVERZITETA U SARAJEVU**, i drugih rezultata istraživanja, uključujući i istraživanja Vlade Republike Srpske iz 2004. i 2005. Usljed ograničenosti prostora za objavljivanje, tekst je skraćen, pri čemu je, uglavnom, izostavljena i naučna aparatura.

¹⁾ Dušan Stranjaković, KAKO JE NASTALO GARAŠANINOVO NAČRTANIJE, Spomenik Srpske kraljevske akademije, XCI, Beograd, 1939, str. 76-102.

²⁾ Jovan Cvijić, ANEKSIJA BOSNE I HERCEGOVINE I SRPSKI PROBLEM, u: SRPSKI NAUČNICI O BOSNI I HERCEGOVINI, Službeni list Savezne Republike Jugoslavije, Beograd, 1995, str. 41-73, posebno str. 45.

³⁾ Isto, str. 73. Jovan Cvijić je zastupao tezu o srpskom narodu kao **rasi** i nadmoćnosti **dinaraca**, kao jezgra srpskog naroda. Ukazujući na značaj Bosne i Hercegovine za srpski narod i potrebu njenog sjedinjenja sa Srbijom i Crnom Gorom, on tvrdi da su **“Bosna i Hercegovina oblasti čisto srpske rase”** (Isto). Navedeni stavovi su kasnije uobličeni u koncept homogene “Velike Srbije”.

Zastupajući tezu o superiornosti svega što je srpsko, Jovan Cvijić i srpskom jeziku daje primat, tvrdeći da **“nema narodnog jezika koji je toliko formiran i usavršavan za literaturu i nauku, kao što je srpski jezik...”** (Isto). Prema popisu stanovništva Bosne i Hercegovine od 31. marta 1991. u “Koridoru” je živjelo 599.833 stanovnika. Od toga je na Podrinje (16 opština) odpadalo 522.556 stanovnika, a na Hercegovački region (4 opštine) bez Foče 77.277 stanovnika. Nacionalna struktura Podrinja bila je 277.825 Bošnjaka/Muslimana, odnosno 53,18%, 223.578 Srba, odnosno 42,77%, te ostalih 20.153, odnosno 4,05%.

⁴⁾ Zločinac Biljana Plavšić je na XVII sjednici "Skupštine srpskog naroda", 24-26. jula 1992, izjavila da je **70% teritorije Bosne i Hercegovine osvojeno**. S tim u vezi, ona je rekla: "65% srpske teritorije po katastru pripada našem narodu, a 70% je osvojeno, što je samo 5% u korist, u odnosu na prethodnu cifru. Ako pođemo od toga da neprijatelj /tj. Bošnjaci - prim. S.Č./ dobije onoliko koliko mu mi poklonimo, ko bi onda imao smjelosti da objasni našim ljudima da napuste ono što već imaju, što mu predstavlja kompenzaciju za prostor koji mu je razoren, popaljen ili sa koga je otjeran." Slobodan Milošević je 15. aprila 1994, na sjednici Vrhovnog saveta odbrane Savezne republike Jugoslavije, pored ostalog, izjavio: "**... naše snage kontrolišu 72% teritorije Bosne i Hercegovine**". Prema navodima generala Zdravka Tolimira, na 53. sjednici "Skupštine Republike Srpske", 28. augusta 1995, velikosrpski agresor i njegovi kolaboracionisti su okupirali "**preko 70% teritorije Republike Bosne i Hercegovine**", na kojoj je 1991. živjelo **preko 65% nesrpskog**, uglavnom, **bošnjačkog stanovništva**.

⁵⁾ Značajan broj (gotovo 50.000) ljudi, žena i djece izbjegao je na centralnu slobodnu teritoriju prema Tuzli ili je evakuiran od UNHCR-a kao ranjenici, bolesnici, iznemogli i sl.

⁶⁾ Četiri dana ranije, 4. marta, na Jahorini su sadržaj Direktive temeljito razmotrili vojni i politički vrh Republike Srpske i Savezne republike Jugoslavije, pri čemu je posebna pažnja posvećena Podrinju.